

چکیده

هدف: با توجه به انفجار جمعیت و افزایش روزافزون متقاضیان آموزش و گسترش سریع فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، سیستم‌های آموزش حضوری به‌تنهایی پاسخگوی نیازهای متقاضیان نیستند، در نتیجه، آموزش‌های غیرحضوری (پیام‌نور) گسترش یافته است. هدف از این مقاله مقایسه آموزش‌های حضوری و غیرحضوری از جنبه‌های مختلف در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد.

روش/ رویکرد پژوهش: روش پژوهش حاضر پیمایشی-تحلیلی و از نوع کاربردی است. برای گردآوری اطلاعات از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی، و برای تحلیل داده‌ها نیز از نرم‌افزار آماری اس.پی.اس.اس. استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که کمتر از نیمی از دانشجویان دانشگاه پیام نور از شیوه آموزشی خود رضایت دارند که این میزان در دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ۶۹ درصد می‌باشد. در دانشگاه‌های پیام نور به ترتیب ۵۴/۵ درصد دانشجویان غیرحضوری از شیوه مشاوره و آموزش استادان خود، ۴۹ درصد از شیوه عملکرد کادر آموزشی، ۳۷/۲ درصد از فضای آموزشی نامناسب، ۳۵/۹ درصد از خدمات کتابخانه‌های نامناسب و منابع و کتاب‌های درسی بیشترین میزان نارضایتی را دارند. در دانشگاه‌های دولتی تهران، ۵۹/۳ درصد دانشجویان از شیوه مشاوره و آموزش استادان و ۸/۱ درصد از شیوه عملکرد کادر آموزشی ناراضی هستند؛ درحالی‌که درصد کمتری از دانشجویان حضوری از امکانات رفاهی نارضایتی دارند. میزان رضایت از توانایی استادان در تدریس در هر دو نظام آموزشی در حد متوسط بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد که میزان رضایت دانشجویان حضوری از شیوه آموزشی خود بیشتر از دانشجویان غیرحضوری (پیام‌نور) می‌باشد. به‌کارگیری بیشتر فناوری‌های آموزشی و مواد کمک درسی و نیز تجهیزات و امکانات در افزایش میزان رضایت دانشجویان پیام‌نور می‌تواند تأثیرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها

آموزش حضوری، آموزش غیرحضوری، دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداری و اطلاع‌رسانی

آموزش حضوری و غیرحضوری دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: مطالعه تطبیقی

زهرا اباذری^۱ | لیلا نعمتی انارکی^۲

دریافت: ۱۳۸۷/۵/۲۰ پذیرش: ۱۳۸۷/۱۰/۱۶

مقدمه

در عصر ما، با توجه به انفجار جمعیت و افزایش روزافزون متقاضیان آموزشی از جمله آموزش عالی و نیز پیشرفت و گسترش علم و فناوری، نظام‌های سنتی آموزش به‌تنهایی پاسخگوی نیازهای متقاضیان نیستند. به همین جهت و به منظور پاسخ به نیازهای جامعه باید تحولی اساسی در نظام آموزشی ایجاد گردد. براین اساس، توجه برنامه‌ریزان آموزشی به سیستم «آموزش از راه دور» جلب شد (حسن‌زاده، ۱۳۸۱). آموزش از راه دور اصطلاحی است که برای یادگیری غیرحضوری به‌کار برده می‌شود و راهکار مناسبی برای پاسخگویی به نیازهای آموزشی افرادی است که تحت تأثیر عوامل بازدارنده نظیر کمبود وقت، دوری راه، گرفتاری‌های شغلی و مسئولیتی، محدودیت‌های اجتماعی فرهنگی، و نظایر آن قادر به حضور فیزیکی در کلاس درس نمی‌باشند (آبراهام، ۱۳۷۶، ص ۱۲۵-۱۳۳). این نوع آموزش، طی قرون متمادی، در اشکال گوناگون رایج بوده است. در این شیوه نیازی به حضور فیزیکی فراگیران در همان مکان آموزش‌دهندگان نیست (واکر^۳، ۲۰۰۵، ص ۷). تحولات و پیشرفت‌های فناوری در شیوه‌های آموزشی کشورهای مختلف سبب ایجاد تغییراتی شگرف در این نوع آموزش و پیدایش الگوهای متنوع یادگیری و یاددهی گشته است (بروور، ۱۳۸۲، ص ۴۲-۴۳). عمر آموزش از راه دور، به عقیده بعضی از صاحب‌نظران به زمان افلاطون و شاگرد او می‌رسد (هلمبرگ^۴، ۱۹۸۷). اولین شکل

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه

آزاد اسلامی، واحد تهران شمال
abazari39@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

تهران و عضو باشگاه پژوهشگران جوان

lnemati@yahoo.com

3. Walker

4. Holmberg

کلاس درس از راه دور دو قرن پیش به صورت مکاتبه‌ای بوده است و اولین آموزش مکاتبه‌ای و مبادله منابع آموزشی از طریق پست در سال ۱۷۲۸ انجام گرفته است. شروع فعالیت‌های شورای جهانی آموزش از راه دور (دی.ای.تی.سی.) در واشنگتن به دهه‌های واپسین قرن ۲۰ مربوط می‌شود (حسن‌زاده، ۱۳۸۳، ص ۱۰۶). در سال ۱۸۴۰، ایساک پیتمن^۵، درس کوتاه‌نویسی را در انگلستان از طریق مکاتبه‌ای تدریس کرد. در دهه ۱۹۷۰ دانشگاه آزاد بریتانیا در انگلستان تأسیس شد و تحولی بزرگ در آموزش از راه دور پدید آمد. از سال ۱۹۰۰، آموزش از راه دور به صورت رسمی و منسجم رونق گرفت (ظلی، ۱۳۸۳، ص ۸۷). این شیوه آموزشی مکمل آموزش چهره‌به‌چهره است (پیرسون^۶، ۲۰۰۵). آموزش از راه دور، در کتابداری، عملاً از سال ۱۸۸۸ شکل گرفت، یعنی زمانی که ملویل دیویی از دانشکده آلبانی خواست که برای کتابداران کتابخانه‌های کوچک و تخصصی دوره‌های مکاتبه‌ای تشکیل دهند (ساکچاناند، ۱۳۷۹، ص ۹۷). در سال ۱۹۲۳، مدرسه مکاتبه‌ای کتابداری امریکا تأسیس شد (راکساسوک^۸، ۱۹۹۹). در تحقیقی که در سال ۱۹۸۹ در حوزه آموزش از راه دور کتابداری انجام شد به نکات مهمی از جمله مسائل مالی آموزش از راه دور و نگرانی ناشی از منزوی بودن دانشجویان و مدرسان برمی‌خوریم. در سال ۲۰۰۵، پژوهشی که در زمینه گسترش خدمات کتابخانه‌های انجام شد به استانداردهای کتابخانه‌های تحقیقاتی (ای.سی.آر.ال.) برای کتابخانه‌های دانشکده‌های آموزش از راه دور اشاره نمود (لاتام^۹، ۲۰۰۵). در کنفرانس ۲۰۰۶ ایفلا، آموزش از راه دور به عنوان فرایندی مستمر در طول زندگی نگریسته شده است (گوش و سووکان^{۱۰}، ۲۰۰۶). راثو^{۱۱}، در سال ۲۰۰۶، تحقیقی با هدف افزایش سطح سواد از طریق آموزش از راه دور و کاربرد فناوری‌های مختلف در کشور هند انجام داد. در سال ۲۰۰۶، پژوهشی در زمینه مقایسه روش‌شناسی یادگیری از راه دور در مقابل یادگیری رودرو انجام شد که نتایج آن نشان داد که آموزش رودرو از سوی بسیاری از افرادی که تنها به دنبال برقراری ارتباط با دوستان و استادان خود هستند ترجیح داده می‌شود (بارزو و کبرانز^{۱۲}، ۲۰۰۶). اخیراً پژوهش‌هایی در زمینه میزان رضایت دانشجویان آموزش از راه دور (شاهین^{۱۳}، ۲۰۰۷، ص ۱۱۷) و نقش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در توسعه و گسترش آموزش از راه دور انجام شده است (کازال^{۱۴}، ۲۰۰۷، ص ۴). آموزش از راه دور، برای اولین بار در ایران، در سال ۱۳۵۰ توسط دانشگاه ابوریحان بیرونی در قالب آموزش‌های مکاتبه‌ای آغاز شد (ملک‌افضلی، ۱۳۸۳، ص ۸۶-۸۷). یکسال بعد از تأسیس دانشگاه ابوریحان، دانشگاه آزاد آن زمان، با توجه به نیاز جامعه در مقطع کارشناسی، کار خود را آغاز کرد که تا سال ۱۳۵۵ به تربیت ۶ هزار دانشجو به روش مکاتبه‌ای پرداخت؛ ولی در اوایل پیروزی انقلاب فعالیت آن متوقف شد (کیانی، ۱۳۸۶، ص ۷۷) و در سال ۱۳۶۶ دانشگاه پیام نور با هدف ادامه آموزش‌های

5. Issac Pitman
6. <http://www.cdplonline.org>
7. Pearson
8. Ruksasuk
9. Latham
10. Ghosh & Sevukan
11. Rao
12. Barroso & Cabranes
13. Şahin
14. Casal

مکاتبه‌ای آغاز به کار کرد (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۶، ص ۳). با توجه به گسترش و توسعه فعالیت‌های جهانی مربوط به آموزش از راه دور در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، به خصوص در کشورهای پیشرفته غربی و حتی بسیاری از کشورهای منطقه آسیا و اقیانوسیه، مقایسه نظام‌های آموزشی حضوری و غیرحضوری به منظور شناخت نقاط قوت و ضعف آنها ضرورت دارد. هدف این پژوهش مقایسه خصوصیات فردی دانشجویان در دو نظام آموزشی، مقایسه امکانات و تجهیزات کتابخانه‌های، مقایسه میزان استفاده استادان و دانشجویان از فناوری اطلاعات و رسانه‌های آموزشی در امر تدریس و یادگیری، و در نهایت شناسایی عوامل مؤثر بر میزان رضایت و عدم رضایت دانشجویان در دو نظام آموزش حضوری و غیرحضوری می‌باشد تا با شناسایی این عوامل سطح کیفی خدماتی که ارائه می‌شود بهبود یابد و راهکارهایی برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی جهت بهینه‌سازی برنامه‌ها و مشاوره‌های آموزشی ارائه گردد؛ زیرا آموزش از راه دور در حال حاضر با استفاده از امکانات کامپیوتری و ماهواره‌ای نه فقط به عنوان آموزشی برای همه، بلکه به عنوان «آموزش برای نسل فردا» نیز مطرح است.

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. وضعیت دانشجویان از نظر متغیرهایی مانند سن و جنسیت وضعیت تأهل، اشتغال، و نحوه تأمین هزینه تحصیلی دانشجویان در دو نظام آموزشی چگونه است؟
۲. میزان استفاده دانشجویان از فناوری اطلاعات و رسانه‌های آموزشی برای یادگیری درس‌ها در دو نظام آموزشی چگونه است؟
۳. میزان استفاده استادان از فناوری اطلاعات و رسانه‌های آموزشی جهت آموزش به دانشجویان در دو نظام آموزشی چگونه است؟
۴. آیا بین امکانات کتابخانه‌های در دو نظام آموزش حضوری و غیرحضوری تفاوتی وجود دارد؟
۵. آیا بین میزان رضایت از کادر آموزشی و استادان در دو نظام آموزشی تفاوتی وجود دارد؟
۶. چه عواملی در میزان رضایت و عدم رضایت دانشجویان در دو نظام آموزشی تأثیرگذار است؟

اهداف پژوهش

هدف کلی

تعیین تفاوت‌های موجود بین آموزش‌های حضوری و غیرحضوری (آموزش از راه دور) در

رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی به منظور شناسایی نقاط قوت و ضعف این دو نظام آموزشی.

فرضیه پژوهش

میزان رضایت دانشجویان حضوری از شیوه آموزشی خود نسبت به دانشجویان غیر حضوری بیشتر است.

پیشینه پژوهش

حسن‌زاده (۱۳۸۱)، در پایان‌نامه خود با عنوان «امکان‌سنجی آموزش از راه دور کتابداری و اطلاع‌رسانی از طریق اینترنت در دانشگاه‌های دولتی» سه مؤلفه امکانات و تجهیزات گروه‌ها، سابقه و مهارت استادان، و برنامه‌های آتی گروه‌ها را بررسی کرده است. در مورد مسائل مربوط به گروه‌ها، امکان برگزاری دوره‌های از راه دور در رشته کتابداری بحث و بررسی شده است. نتایج نشان داد که بیش از ۵۰ درصد گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی شرایط و امکانات اولیه برای برگزاری چنین دوره‌هایی را دارند در مقابل، بیش از ۵۰ درصد استادان تا به حال به این موضوع نپرداخته و سابقه برگزاری چنین کلاس‌هایی را ندارند و بیش از ۹۱ درصد گروه‌های کتابداری هیچ‌گونه برنامه‌ای برای آینده در مورد آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی را ندارند.

صیفی (۱۳۸۵)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «امکان‌سنجی آموزش از راه دور از طریق اینترنت در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد» چهار عامل امکانات و تجهیزات، نیروی انسانی، بودجه، و زیرساخت‌های مخابراتی را بررسی می‌نماید. بنا به ماهیت پژوهش روش پژوهش پیمایشی انتخاب شده که در قالب دو پرسشنامه برای اعضای هیئت علمی گروه‌ها توزیع شد. نتایج این پژوهش نشان داد که ۷۰ درصد گروه‌های کتابداری امکانات و تجهیزات اولیه برای برگزاری چنین دوره‌هایی را دارند. در مقابل، تنها ۴۰ درصد اعضای هیئت علمی از مهارت‌های لازم برای برگزاری این دوره‌ها برخوردارند و بودجه لازم برای برگزاری این دوره‌ها حدود ۴۵ درصد در نظر گرفته شده و زیرساخت‌های مخابراتی بررسی شده در این واحدها حدود ۶۵ درصد است. با توجه عوامل بررسی شده می‌توان گفت مقدمات راه‌اندازی این دوره‌ها در دانشگاه آزاد اسلامی فراهم است.

رائو (۲۰۰۶)، تحقیقی را با هدف تلاش‌های هندی‌ها به منظور افزایش سطح سواد از طریق آموزش از راه دور و کاربرد فناوری‌های مختلف موجود در کشور انجام داد. در این پژوهش، درباره درس‌های مکاتبه‌ای، دانشگاه‌های باز (آزاد)، و ابتکار عمل دولت

در به‌کارگیری فناوری‌های اطلاعاتی در آموزش از راه دور بحث می‌کند و در نهایت همکاری سازمان‌ها، موقعیت تسهیلات شبکه‌ای، کلاس‌های مجازی، و کانال‌های آموزشی را جهت گسترش آموزش از راه دور در هند، مورد بررسی قرار داد. این پژوهش به‌شدت نیاز به کتابخانه‌های مجازی جهت گسترش شبکه آموزش از راه دور را بیان می‌کند و در نهایت راه حلی عملی برای گسترش آموزش از راه دور برای سیاست‌مداران، مؤسسات شرکت‌کننده، و فراگیران از راه دور ارائه می‌دهد.

گو^{۱۵} (۲۰۰۶)، در کالیفرنیا پژوهشی با عنوان «نقش خدمات رسانه‌ای کتابخانه‌ها در دانشگاه‌های آموزش از راه دور» انجام داد. هدف این پژوهش ارائه فعالیت‌هایی است که در برنامه‌های کتابخانه و مرکز رسانه‌ای دانشگاه آموزش از راه دور کالیفرنیا صورت می‌گیرد با تأکید بر نقش منحصر به فرد خدمات رسانه‌ای و همکاری این سیستم با سایر دانشکده‌ها. این پژوهش تأثیر و کارآمدی خدمات رسانه‌ای کتابخانه‌های را در چارچوب برنامه‌های آموزش از راه دور دانشگاه بررسی می‌نماید. نتایج نشان داد که استادان و کتابداران می‌توانند منابع اطلاعاتی و فناوری‌های دانشگاهی را از طریق یک برنامه جامع همکاری به‌صورت کاملاً برنامه‌ریزی شده در خدمت فراگیران از راه دور تقسیم نمایند و همچنین اهمیت کتابخانه‌ها را در دسترسی به رسانه‌ها و آموزش‌های راه دور برجسته می‌نماید.

واید وایرسون^{۱۶} (۲۰۰۷)، پژوهشی در زمینه آموزش از راه دور کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام دادند. اهداف این پژوهش چنین بیان شده است:

۱. چرا دانشجویان روش آموزش از راه دور را انتخاب می‌کنند؟
۲. تجربیات دانشجویان در حین تحصیل چیست؟
۳. میزان موفقیت دانشجویان در رسیدن به اهدافشان چیست؟
۴. دیدگاه دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی نسبت به درجه کسب شده از راه دور چگونه است؟

۵. نظر و دیدگاه دیگران در مورد مدارک اعطا شده از طریق برنامه‌های آموزش از راه دور چیست؟

بررسی انجام شده درباره کیفیت و کمیّت خصوصیات، ویژگی‌ها، انتظارات، و تجربیات کتابدارانی که مدارک خود را از طریق آموزش از راه دور کسب کرده بودند، چنین نتیجه داد که جنبه‌های موافق و مخالف برنامه‌های آموزش از راه دور کتابداری روشن شده است و کتابدارانی که از این طریق مدارک خود را می‌گرفتند رشد قابل توجهی کردند.

کازال (۲۰۰۷)، تحقیقی با عنوان «فناوری اطلاعات و ارتباطات برای آموزش و پیشرفت» در امریکا انجام داد. هدف این پژوهش آن است که نشان‌دهد فناوری اطلاعات

15. Gu

16. Wilde & Epperson

و ارتباطات می تواند در توسعه و گسترش آموزش نقش بسزایی داشته باشد. در نهایت، نتایج نشان داد که موقعیت های برجسته ای برای توسعه مزایای فناوری اطلاعات و ارتباطات وجود دارد و باید برنامه های مختلفی برای گسترش کارایی فناوری ها صورت گیرد. محدودیت ها و پیشنهاداتی نیز جهت فراساختارهای آی.سی.تی. ارائه شده است.

روش بررسی

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی - تحلیلی و از نوع کاربردی است. برای گردآوری اطلاعات از روش نمونه گیری طبقه ای استفاده شد و پرسشنامه تهیه شده در اختیار کلیه دانشجویان سال آخر مقطع کارشناسی رشته کتابداری مشغول به تحصیل در دانشگاه های دولتی سطح شهر تهران (۱۷۴ نفر) و دانشگاه های پیام نور مراکز استان های ایران (۲۶۱ نفر) که در سال ۸۵-۸۶ مشغول به تحصیل هستند، قرار گرفت که جمعاً ۴۳۵ نفر بودند. تحقیق حاضر، طی ۶ ماه انجام شد و ابزار گردآوری داده ها دو پرسشنامه با سؤالات بسته بود. پرسشنامه ها در دو گروه آموزش حضوری (۳۴ سؤال) و غیر حضوری (۳۸ سؤال)، با ابعادی تقریباً مشابه طراحی گردید که شامل مشخصات دانشجویان، وضعیت اشتغال، رضایت از شیوه آموزشی، وضعیت استفاده از فناوری اطلاعات و رسانه های آموزشی توسط دانشجویان در یادگیری، میزان استفاده استادان از فناوری اطلاعات و رسانه های آموزشی در امر تدریس، وضعیت امکانات آموزشی و رفاهی و کتابخانه می باشد. برای سنجش روایی پرسشنامه از روش اعتبار محتوا استفاده شد. نتایج ضریب آلفای کرونباخ نیز پایایی پرسشنامه را برای تک تک ابعاد و کل سؤالات پرسشنامه مورد تأیید قرار داد. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد که شامل آزمون های پارامتری و ناپارامتری می باشد و در این راه از نرم افزار اس.پی.اس.اس. استفاده گردید.

یافته ها

نتایج نشان می دهد که در پاسخ به سؤال اول پژوهش وضعیت دانشجویان از نظر متغیرهایی مانند سن و جنسیت ۷۰/۵ درصد دانشجویان پیام نور، و ۷۱/۳ درصد دانشجویان دانشگاه های دولتی دختر هستند که از میان کل دانشجویان دو نظام آموزشی ۶۹ درصد دانشجویان غیر حضوری و ۸۹/۱ درصد دانشجویان حضوری مجرد هستند. توزیع سنی دانشجویان در نظام غیر حضوری ۶۸/۲ درصد دانشجویان بین سنین ۲۴ تا ۲۶ سال هستند و در بین دانشجویان غیر حضوری ۷۳ درصد بین ۲۴ تا ۲۶ سال سن دارند. از بین دانشجویان پیام نور ۳۸/۳ درصد شاغل هستند، در حالی که در نظام حضوری ۲۰/۷ درصد دانشجویان

مشغول به کار هستند که از میان شاغلان به کار پیام نور ۴۸ درصد به صورت پاره وقت و ۵۱ درصد به صورت تمام وقت و در میان دانشجویان شاغل به کار دانشگاه‌های حضوری ۸۷/۹ درصد به صورت پاره وقت و ۱۱/۱ درصد به صورت تمام وقت مشغول به کار می‌باشند و در نهایت، هزینه تحصیلی ۶۱/۷ درصد دانشجویان غیر حضوری و ۸۲/۸ درصد دانشجویان حضوری توسط خانواده‌ها تأمین می‌شود.

در پاسخ به دومین سؤال پژوهشی (میزان استفاده دانشجویان از فناوری اطلاعات و رسانه‌های آموزشی برای یادگیری درس‌ها در دو نظام آموزشی چگونه است؟) جداول ۱-۲، ۲-۲، و نمودار ۱ نشان داد که منابع چاپی در هر دو نظام آموزشی بیشترین استفاده را دارد؛ ۲/۸ درصد دانشجویان غیر حضوری و ۵۷/۵ درصد دانشجویان حضوری به میزان خیلی کم از وسایل صوتی - تصویری استفاده می‌کنند. رادیو با ۰/۸ درصد استفاده بین دانشجویان غیر حضوری و ۲/۳ درصد میان دانشجویان حضوری کمترین استفاده را داشت و سایر وسایل همانند اینترنت و کامپیوتر، تلویزیون، و سمینارها در حد متوسط استفاده می‌شد.

جدول ۱-۲

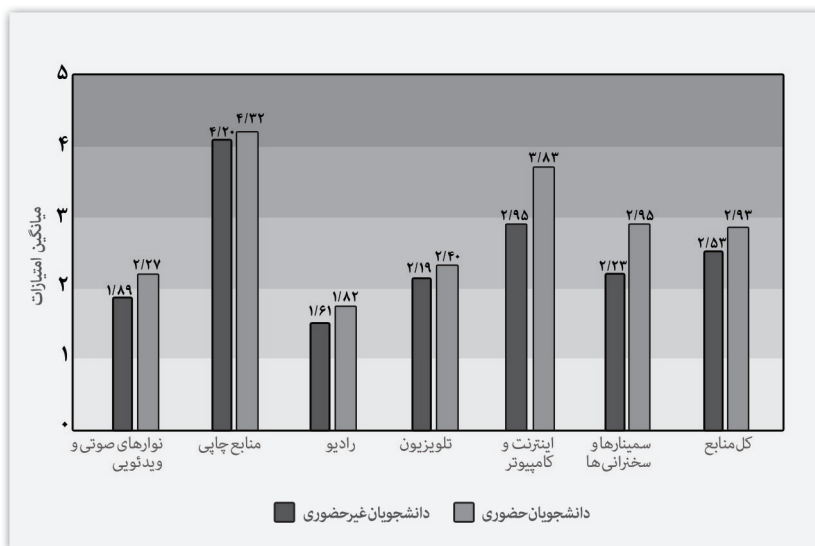
مقایسه میزان استفاده دانشجویان
حضوری و غیرحضوری از منابع
چاپی در دانشگاه‌های مورد بررسی

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		میزان استفاده
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۴۴/۸	۷۸	۴۶/۰	۱۲۰	بسیار زیاد
۴۲/۷	۷۶	۳۴/۹	۹۱	زیاد
۱۰/۳	۱۸	۱۴/۶	۳۸	متوسط
۱/۱	۲	۱/۹	۵	کم
۰	۰	۲/۷	۷	خیلی کم
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع
۴/۳۲		۴/۲		میانگین امتیازات

جدول ۲-۲

مقایسه میزان استفاده دانشجویان
حضوری و غیرحضوری از رادیو و
تلویزیون در دانشگاه‌های مورد بررسی

تلویزیون				رادیو				دانشجویان غیرحضوری
دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۴/۰	۷	۵/۴	۱۴	۰/۶	۱	۰/۴	۱	بسیار زیاد
۱۳/۸	۲۴	۱۰/۳	۲۷	۱/۷	۳	۰/۴	۱	زیاد
۲۹/۹	۵۲	۲۴/۵	۶۴	۲۱/۳	۳۷	۱۵/۳	۴۰	متوسط
۲۳/۰	۴۰	۱۷/۶	۴۶	۳۱/۶	۵۵	۲۷/۲	۷۱	کم
۲۹/۳	۵۱	۴۲/۱	۱۱۰	۴۴/۸	۷۸	۵۶/۷	۱۴۸	خیلی کم
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع
۲/۴		۲/۱۹		۱/۸۲		۱/۶۱		میانگین

مؤدار ۱

مقایسه میانگین میزان استفاده دانشجویان حضوری و غیرحضوری از وسایل کمک آموزشی

در پاسخ به سؤال سوم پژوهش (میزان استفاده استادان از فناوری اطلاعات و رسانه‌های آموزشی جهت آموزش به دانشجویان در دو نظام آموزشی چگونه است؟)، جدول ۱-۳، ۲-۳، و نمودار ۲ نشان می‌دهد که ۸/۴ درصد دانشجویان غیرحضوری بیان کردند که استادان آنها از لوح فشرده آموزشی و نوارهای ویدئویی «به میزان زیاد»، و ۲۲/۲ درصد «در حد متوسط» استفاده می‌نمایند. در دانشگاه‌های دولتی تهران ۱۱/۵ درصد میزان استفاده استادان از لوح فشرده آموزشی و نوارهای ویدئویی را «در حد زیاد» و ۳۷/۹ درصد «در حد متوسط» بیان کردند. ۱۵/۷ درصد دانشجویان غیرحضوری و ۲۹/۹ درصد دانشجویان حضوری استفاده از منابع الکترونیکی توسط استادان را «در حد متوسط» بیان کردند. ۲۹/۱ درصد استادان دانشگاه پیام نور و ۳۹/۱ درصد استادان در دانشگاه‌های دولتی تهران از کامپیوتر و نرم‌افزارهای مرتبط «در حد متوسط» استفاده می‌کردند.

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		میزان استفاده
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۱/۷	۳	۰	۰	بسیار زیاد
۹/۸	۱۷	۸/۴	۲۲	زیاد
۳۷/۹	۶۶	۲۲/۲	۵۸	متوسط
۳۰/۵	۵۳	۲۷/۶	۷۲	کم
۲۰/۱	۳۵	۴۱/۸	۱۰۹	خیلی کم
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع
۲/۴۳		۱/۹۷		میانگین امتیازات

جدول ۱-۳

مقایسه میزان استفاده استادان از نوارهای ویدئویی و لوح فشرده آموزشی در دانشگاه‌های مورد بررسی

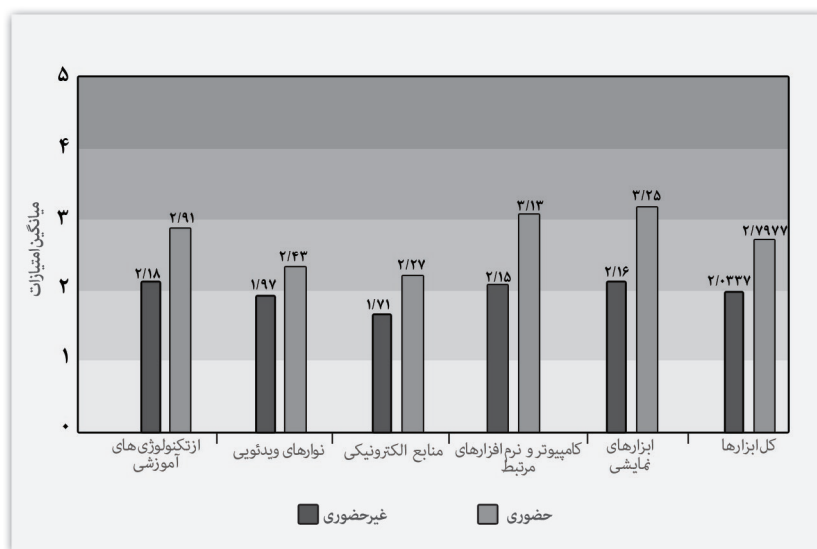
جدول ۲-۳

مقایسه میزان استفاده استادان
دانشجویان حضوری و غیرحضوری از
کامپیوتر و نرم‌افزارهای مرتبط در
دانشگاه‌های مورد بررسی

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		میزان استفاده
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۹/۲	۱۶	۰	۰	بسیار زیاد
۲۹/۹	۵۲	۹/۶	۲۵	زیاد
۳۲/۸	۵۷	۲۹/۱	۷۶	متوسط
۲۱/۳	۳۷	۲۸/۰	۷۳	کم
۶/۹	۱۲	۳۳/۳	۸۷	خیلی کم
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع
۳/۱۳		۲/۱۵		میانگین امتیازات

نمودار ۲

مقایسه میانگین میزان استفاده استادان
دانشجویان حضوری و غیرحضوری
از ابزارهای آموزشی

در کل با توجه به نمودار ۲ میزان استفاده استادان از فناوری اطلاعات و رسانه‌های آموزشی در دانشگاه‌های دولتی نسبت به دانشگاه‌های پیام نور بیشتر است. در پاسخ به چهارمین سؤال پژوهشی (آیا بین امکانات کتابخانه‌ای در دو نظام آموزش حضوری و غیرحضوری تفاوتی وجود دارد؟)، جداول ۴-۱، ۴-۲، ۴-۳، و ۴-۴ نشان داد که تمامی دانشگاه‌های مورد بررسی دارای کتابخانه هستند؛ ولی از نظر منابع کتابخانه‌ای، در دانشگاه پیام نور، تنها ۱۸ درصد منابع کتابخانه‌ای را کافی دانستند، در حالی که در دانشگاه دولتی این میزان ۳۵/۶ درصد بود. از نظر تجهیزات فناوریانه کتابخانه، ۵۴/۴

درصد دانشجویان غیر حضوری بیان کردند که این تجهیزات کافی نیستند؛ در حالی که در کتابخانه‌های دانشگاه‌های دولتی، ۲۰/۷ درصد تجهیزات کتابخانه‌ای را مناسب و ۴۰/۸ درصد «در حد قابل قبولی» دانستند. ۲۴/۱ درصد دانشجویان غیر حضوری و ۶۳/۲ درصد دانشجویان حضوری امکان استفاده از اینترنت را در کتابخانه دانشگاه خود دارند و در نهایت، بررسی‌ها در مورد دانش کافی کتابداران برای رفع نیاز اطلاعاتی دانشجویان نشان داد که ۲۵/۳ درصد دانشجویان غیر حضوری اطلاعات کتابداران را مناسب دانسته‌اند در حالی که دانش کتابداران در دانشگاه‌های غیر حضوری ۲۸ درصد است.

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		کافی بودن تعداد منابع
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۳۵/۶	۶۲	۱۸/۰	۴۷	بله
۳۹/۷	۶۹	۵۷/۹	۱۵۱	تاحدودی
۲۴/۷	۴۳	۲۳/۰	۶۰	خیر
۰	۰	۱/۱	۳	بدون پاسخ
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع

جدول ۱-۴

مقایسه نظرات دانشجویان حضوری و غیر حضوری در مورد کافی بودن تعداد منابع کتابخانه

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		مناسب بودن تجهیزات
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۲۰/۷	۳۶	۴/۶	۱۲	بله
۴۰/۸	۷۱	۴۱/۰	۱۰۷	تاحدودی
۳۷/۵	۶۷	۵۴/۴	۱۴۲	خیر
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع

جدول ۲-۴

درصد فراوانی نظرات دانشجویان غیر حضوری در مورد مناسب بودن تجهیزات فناوریانه کتابخانه

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضوری		امکان استفاده از اینترنت
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۶۳/۲	۱۱۰	۲۴/۱	۶۳	بله
۳۶/۸	۶۴	۷۵/۵	۱۹۷	خیر
۰	۰	۰/۴	۱	بدون پاسخ
۱۰۰/۰	۱۷۴	۱۰۰/۰	۲۶۱	جمع

جدول ۳-۴

درصد فراوانی نظرات دانشجویان حضوری و غیر حضوری در مورد امکان استفاده از اینترنت برای دانشجویان

جدول ۴-۴

درصد فراوانی نظرات دانشجویان
حضوری و غیرحضوری در مورد دانش
کافی کتابداران در رفع نیاز اطلاعاتی
در دانشگاه‌های مورد بررسی

دانشجویان حضوری			دانشجویان غیرحضوری		
درصد فراوانی	فراوانی	میزان دانش کتابداران	درصد فراوانی	فراوانی	وجود دانش کافی کتابداران
۲/۵	۹	بسیار زیاد	۳/۲۵	۶۶	بله
۰/۱۹	۳۳	زیاد			
۹/۵۶	۹۹	متوسط	۷/۴۶	۱۲۲	تا حدودی
۲/۱۳	۲۳	کم	۰/۲۸	۷۳	خیر
۷/۵	۱۰	خیلی کم			
۰/۱۰۰	۱۷۴	جمع	۰/۱۰۰	۲۶۱	جمع

در پاسخ به پنجمین سؤال پژوهش مبنی بر اینکه «آیا بین میزان رضایت از کادر آموزشی و استادان در دو نظام آموزشی تفاوت وجود دارد؟» نتایج نشان داد که در میان دانشجویان غیرحضوری ۳۱ درصد از کادر آموزشی ناراضی هستند و تنها ۱۴/۹ درصد رضایت دارند، در حالی که در بین دانشجویان حضوری ۵۵/۲ درصد آنها «تا حدودی» از نحوه پاسخگویی کادر آموزشی راضی هستند. در دانشگاه پیام نور ۴۵/۶ درصد میزان توانایی استادان در درس‌های تخصصی را «در حد زیاد» ارزیابی کردند که این میزان در دانشگاه دولتی ۴۱/۴ درصد می‌باشد، ۲۱/۱ درصد دانشجویان پیام نور میزان رضایت خود از شیوه تدریس استادان را «در حد زیاد» بیان نمودند که در دانشگاه دولتی ۲۷ درصد دانشجویان تا حد زیادی از شیوه تدریس رضایت داشتند و در کل، میزان رضایت در هر دو گروه در حد متوسط متمایل به پایین است (جدول ۵).

مقدار $t_{\alpha, n-1}$	درجه آزادی	آماره آزمون	انحراف معیار	میانگین	تعداد دانشجویان	عنوان متغیر	گروه
۰/۰۵۶	۴۳۳	۱/۹۱۷	۰/۸۲	۲/۹۰	۱۷۴	کادر آموزشی	دانشجویان حضوری
			۰/۸۷	۲/۷۴	۲۶۱		دانشجویان غیرحضوری
۰/۰۲۷	۴۳۳	۲/۲۲۲	۰/۷۱	۳/۳۵	۱۷۴	توانایی استادان در تدریس	دانشجویان حضوری
			۰/۸۳	۳/۱۸	۲۶۱		دانشجویان غیرحضوری
۰/۰۰۰	۴۳۳	۳/۸۱۷	۰/۷۹	۳/۴۳	۱۷۴	تسلط استادان در تدریس	دانشجویان حضوری
			۰/۷۹	۳/۱۳	۲۶۱		دانشجویان غیرحضوری
۰/۱۰۵	۴۳۳	۱/۶۲۶	۰/۷۶	۳/۰۹	۱۷۴	رضایت از شیوه تدریس	دانشجویان حضوری
			۰/۷۴	۲/۹۷	۲۶۱		دانشجویان غیرحضوری
۰/۰۰۰	۴۳۳	۹/۴۲۱	۰/۷۴	۲/۸۶	۱۷۴	پیگیری امور درسی دانشجویان	دانشجویان حضوری
			۰/۸۹	۲/۰۸	۲۶۱		دانشجویان غیرحضوری
۰/۰۰۰	۴۳۳	۵/۲۲۱	۰/۵۸۹۴	۳/۱۲۵۳	۱۷۴	کل شاخص‌ها	دانشجویان حضوری
			۰/۵۹۵۶	۲/۸۲۲۲	۲۶۱		دانشجویان غیرحضوری

جدول ۵

نتایج آزمون t-استیودنت برای
مقایسه میزان رضایت دانشجویان
حضوری و غیرحضوری از استادان

و در پاسخ به ششمین سؤال پژوهشی مبنی بر اینکه «چه عواملی در میزان رضایت و عدم رضایت دانشجویان در دو نظام آموزشی تأثیرگذار است؟» نتایج نشان داد که ۴۴/۴ درصد دانشجویان غیرحضور و ۶۹ درصد دانشجویان حضوری از شیوه آموزشی خود راضی هستند و موارد نارضایتی آنها به این شرح است: در دانشگاه‌های پیام نور به ترتیب ۵۴/۵ درصد دانشجویان غیرحضور از شیوه مشاوره و آموزش استادان خود، ۴۹ درصد از شیوه عملکرد کادر آموزشی، ۴۷/۶ درصد از کمبود منابع دیداری - شنیداری، ۴۴/۸ درصد از برنامه‌ریزی آموزشی، ۳۷/۲ درصد از فضای آموزشی نامناسب، و ۳۵/۹ درصد از خدمات کتابخانه‌های نامناسب و منابع و کتاب‌های درسی بیشترین میزان نارضایتی را دارند (جدول ۶).

در دانشگاه‌های دولتی تهران، ۵۹/۳ درصد دانشجویان از شیوه مشاوره و آموزش استادان، ۵۷/۴ درصد از برنامه‌ریزی آموزشی، و ۴۸/۱ درصد از شیوه عملکرد کادر آموزشی ناراضی هستند؛ در حالی که درصد کمتری از دانشجویان حضوری از امکانات رفاهی نارضایتی دارند. در مقایسه تک‌تک عوامل نیز مشاهده می‌شود که دانشجویان غیرحضور دانشگاه‌های پیام نور در مورد امکانات رفاهی، فضای آموزشی و خدمات کتابخانه‌های نارضایتی بیشتری نسبت به دانشجویان حضوری دارند و در مقابل دانشجویان حضوری دانشگاه‌های دولتی تهران به‌میزان بیشتری، نسبت به دانشجویان غیرحضور، از شیوه مشاوره و آموزش استادان و برنامه‌ریزی آموزشی ناراضی هستند.

دانشجویان حضوری		دانشجویان غیرحضور		دلایل نارضایتی
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۵۹/۳	۳۲	۵۴/۵	۷۹	شیوه مشاوره و آموزش استادان
۴۸/۱	۲۶	۴۹/۰	۷۱	شیوه عملکرد کادر آموزشی
۳۸/۹	۲۱	۳۳/۱	۴۸	شیوه ارزشیابی تحصیلی
۲۷/۸	۱۵	۳۵/۹	۵۲	خدمات کتابخانه‌ای نامناسب
۳۱/۵	۱۷	۴۷/۶	۶۹	کمبود منابع دیداری - شنیداری
۳۷/۰	۲۰	۳۵/۹	۵۲	منابع و کتاب‌های درسی
۵۷/۴	۳۱	۴۴/۸	۶۵	برنامه‌ریزی آموزشی
۳۵/۲	۱۹	۳۷/۲	۵۴	فضای آموزشی نامناسب
۱۸/۵	۱۰	۳۵/۲	۵۱	امکانات رفاهی نامناسب

جدول ۶

مقایسه درصد فراوانی عوامل مؤثر بر نارضایتی دانشجویان حضوری و غیرحضور

آزمون فرضیه و نتیجه‌گیری

در بررسی فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه «میزان رضایت دانشجویان حضوری از شیوه آموزشی خود نسبت به دانشجویان غیرحضوری بیشتر است»، بررسی توصیفی مسئله نشان داد که در بین دانشجویان غیرحضوری، ۴۴/۴ درصد از شیوه آموزش از راه دور راضی هستند و ۵۵/۶ درصد دانشجویان اعلام نموده‌اند که از این شیوه ناراضی هستند. در مورد دانشجویان حضوری، از بین ۱۷۴ دانشجوی مورد بررسی، ۶۹ درصد آنها اعلام نموده‌اند که از شیوه آموزشی خود راضی هستند.

به منظور بررسی تحلیلی در این زمینه از آزمون آماری کاسکوئر استفاده شد که طبق نتایج به دست آمده فرض صفر آماری رد شد. رد فرض صفر بدین معناست که نسبت دانشجویان حضوری و غیرحضوری راضی و ناراضی با هم برابر نبوده و با توجه به اینکه نسبت دانشجویان حضوری راضی بیش از دانشجویان غیرحضوری می‌باشد، می‌توان ادعا نمود که میزان رضایت دانشجویان حضوری بیشتر از دانشجویان غیرحضوری است و به این ترتیب فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد.

پیشنهادات

با توجه به یافته‌های پژوهش موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. در دانشگاه‌ها، به‌خصوص برای دانشجویان حضوری، شیوه‌های مشاوره و آموزش استادان اصلاح و سعی در بهبود روش‌های آموزشی گردد؛
۲. سیاست‌های برنامه‌ریزی آموزشی با دقت عمل بیشتری دنبال شود؛
۳. در بهبود امکانات رفاهی و فضای آموزشی و منابع و تجهیزات کتابخانه‌ای، به‌خصوص برای دانشجویان غیرحضوری تلاش شود؛
۴. رؤسای دانشگاه‌ها به ارزیابی شیوه عملکرد کادر آموزشی در جهت بهبود آن بپردازند؛ و
۵. مدیران کتابخانه‌ها را به خرید منابع دیداری-شنیداری و کمک‌آموزشی ترغیب نمایند.

منابع

- آبراهام، الکساندر (۱۳۷۶). «کتابخانه‌ها و آموزش از راه دور». ترجمه حسن کیانی خوزستانی. *فصلنامه کتاب*، ۸ (۱ و ۲): ۱۲۵-۱۳۳.
- برور، ای. دبلیو (۱۳۸۲). *به سوی یادگیری بر خط (الکترونیکی)*، ترجمه فریده مشایخ، عباس بازرگان. تهران: آگه.

حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۱). «امکان‌سنجی آموزش از راه دور از طریق اینترنت در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.

— (۱۳۸۳). «نقش اینترنت در آموزش از راه دور کتابداری و اطلاع‌رسانی». در: *گزیده مقالات همایش سراسری اینترنت و کاربرد آن در کتابخانه‌ها*. گردآوری و ویراستاری حسن کیانی خوزستانی. تهران: دبیرش.

ساکچاناند، چاتیما (۱۳۷۹). «آموزش از راه دور در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در منطقه آسیا و اقیانوسیه». ترجمه مهری پیربخ. در: *گزیده مقالات ایفلا ۱۹۹۸ (آمستردام، ۱۶-۲۱ آگوست، ۱۹۹۸)*. زیر نظر عباس حری، به همت و ویراستاری تاج‌الملوک ارجمند. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. صیفی، لیلی (۱۳۸۵). «امکان‌سنجی آموزش از راه دور از طریق اینترنت در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های آزاد اسلامی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

ظلی، شهربانو (۱۳۸۳). «نقش رسانه‌های آموزشی بر یادگیری از نظر دانشجویان دانشگاه پیام نور (مرکز تهران)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.

کیانی خوزستانی، حسن (۱۳۸۶). «تعامل دوسویه یادگیری و یاددهی در نظام آموزش از راه دور با رویکردی کوتاه در حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی». *فصلنامه کتاب*، ۱۸ (۱): ۶۹-۸۴. ملک افضلی، فاطمه (۱۳۸۳). «تاریخچه آموزش از راه دور در جهان». *بیک نور*، ۱ (۱). وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۸۶). *دفترچه راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، سازمان سنجش آموزش کشور. نوبت هجدهم.

Barroso, J.; Cabranes, G. (2006). "Face to face learning methodologies vs distance learning methodologies". *Current Developments in Technology – Assisted Education*, 452 - 457.

Casal, C. R. (2007). "ICT for education and development". *Journal of Information*, 9 (4): 3 - 9.

Ghosh S. B.; Sevukan R. (2006). "Lifelong learning for LIS teachers and educators through open and distance learning: A case study of India". *IFLA Journal*. from: www.ifla.org/IV/ifla72/index.htm

Gu, F. (2006). "The role of library media services in the university distance and distributed education". *Library Management*, 27 (617).

Holmberg, B. (1987). "The development of distance education research". *The American Journal of Distance Education*, 1 (3): 16 - 23.

- Latham, C. (2005). "Exploring the guidelines for library services to distance education programs". Dissertation of Texas Woman`s University. Retrieved June, 13, 2007, from: <http://proquest.umi.com/dissertations>
- Pearson, J.; Trinidad, S. (2005). "OLES: An instrument for refining the design of e- learning environments". *Journal of Computer Assisted Learning*, 21: 396 - 404.
- Rao, S. (2006). "Distance education and the role of IT in India". *The Electronic Library*, 24 (2): 225 - 236.
- Ruksasuk, N. (1999). "Library and information science education in Thailand in the next decade". *65th IFLA Council and General Conference (Bangkok, 20 - 28 August 1999)*. from: www.ifla.org/IV/ifla65/papers/090-104e.htm
- şahin, I. (2007). "Predicting student satisfaction in distance and learning environment". *Turkish Online Journal of Distance Education - TOJDE*, 8 (2): 113 - 119.
- Walker, S. L. (2005). "Development of the distance education learning environments survey (DELES) for higher education". *The Texas Journal of Distance Learning*, 2 (1): 1 - 16. from: Available: <http://www.tjdl.org/articles/v2i1/deles/>
- Wilde, M.; Epperson A. (2006). "A suevey of Alumni of LIS distance education programs: Experiences and implications". *The Journal of Academic Librarianship*, 32 (3).